270 ANI DE ACTIVITATE TIPOGRAFICĂ LA RM. VÎLCEA ELEMENTE DE FOLCLOR ÎN MANUSCRIEELE ŞI TIPĂRITURILE VÎLCENE DIN SEC. XVII—XVIII

COSTEA MARINOIU

În anul 1975 s-au împlinit 270 ani de activitate tipografică la Rm. Vîlcea, eveniment cu semnificaţii deosebite în istoria culturii româneşti. Prin manuscrisele şi tipăriturile realizate, Vîlcea avea să pună o temelie solidă la dezvoltarea limbii şi literaturii române. Este de ajuns să amintim faptul că pe aceste meleaguri au existat prestigioase focare de cultură (Bistriţa, Cozia, Govora, Hurez, Rîmnic), unde în dulcele grai al poporului s-au plămădit opere valoroase. Din numărul mare al acestora amintim doar cîteva: Hronograful Ţării Româneşti (1620) al lui Mihail Moxa, primul text istoriografic de la noi, Varlaam şi Ioasaf (1745), Esopia (1705), realizate la Bistriţa, Lexiconul slavo-românesc (1649), Testamentul mamei lui Mihai Viteazul (1602), scrise la Cozia, Pravila cea mică, tipărită la Govora în 1640, Halima (1783), Viaţa ţarului Petru cel Mare (1767), copiate la Hurez etc.

La Rm. Vîlcea, Antim Ivireanu înfiinţează în 1705 prima tipografie care de-a lungul anilor va desfăşura o prodigioasă activitate. Din statistica întocmită de noi reiese că în cursul sec. al XVIII-lea s-au tipărit 90 cărţi, Rîmnicul ocupînd astfel locul II în activitatea editorială (Bucureşti cu 128 cărţi tipărite, Rîmnic — 90, Iaşi — 82, Sibiu — 30, Buzău — 9, Tîrgovişte — 15).

Primele cărţi tipărite de Antim Ivireanu în 1705 sînt: Tomul bucuriei (cu 670 p.), şi Antologhion (cu 812 p.). În cei aproape 3 ani de muncă neîntreruptă desfăşurată la Rm. Vîlcea, acesta va reuşi să editeze 10 cărţi, care au avut un rol important în generalizarea limbii române. Activitatea sa va fi continuată de vestiţii cărturari Damaschin, Chesarie, Filaret, Grigore şi Naum Rîmniceanu etc.

De-a lungul secolului al XVIII-lea s-au tipărit valoroase cărţi cu stil şi grai foarte luminat", după cum sublinia Radu Tempea în gramatica sa din 1797. Amintim cîteva dintre acestea: „Întîia învăţătură pentru tineri" (1726), Gramatica slavonească (1755), Pilde filosofeşti (1783), Gramatica românească a lui Ianache Văcărescu (1787),

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

Mineele (în 12 volume), tipărirea lor începînd din 1776 cu cel de pe luna octombrie).

În numeroase lucrări vîlcene întîlnim prețioase referiri cu privire la creația populară. Traducerile ce se fac, pentru a avea o largă circulație sînt îmbogățite cu fapte din istoria poporului, cu elemente populare. Astfel, Mihail Moxa în prezentarea faptelor introduce și unele elemente supranaturale — exemplu legenda despre Romulus și Remus. Vorbind despre acestea I.C. Chițimia sublinia : „Hronograful lui Moxa este, deci, o adunare de știri, legende, povestite adesea în forme grotești, pe care le furnizează narațiunea populară a timpului și, în consecință scrierea interesează, în primul rînd, prin elementul literar, nu prin cel istoric"(1).

În explicarea originii poporului român Naum Rîmniceanu recurge la argumentele folclorice, arătînd printre altele : ...„atunci, supunîndu-se dacii romanilor, le-au primit limba și obiceiurile". Aceiași idee este susținută și de Mineele tipărite la Rîmnic : „Iară obiceiu ce numără anii de la ianuarie ieste și începere anulu după obiceiulu rîmlenloru" (Mineiul pe decembrie).

De-a lungul secolelor aceste tradiții au rămas nealterate, păstrîndu-se „datinile și limba noastră românească". Dar acest pămînt a fost apărat în vremuri de restrițe cu prețul vieții de „vitejii din neamul românilor". Din rîndul lor mulți au devenit eroi. Evocînd asemenea momente Naum Rîmniceanu sublinia : ...„unul singur îndrăznia să intre cu sabia între patru sute și între cinci sute de vrăjmași. Unii ca aceștia au eșit din Calomfirești și Căplești, din Buzești și din Florești"(2).

Conștienți fiind de valoarea creației populare cărturarii vîlceni reușesc ca tot mai mult în textele scrise să introducă fragmente din cele mai reprezentative piese folclorice care au o largă circulație. Unele dintre acestea sînt folosite ca instrumente educative. Astfel, pentru „îndreptarea și folosul celor tineri" într-un manuscris din 1779 întîlnim o ghicitoare sau după cum se menționează „filozofie de obiceiuri învățătoare" : „De iute ce sînt trei mă țin ; gură n-am, glas n-am ; din mine curge miere și otravă ; prin mine se învrăjbesc împărații și se împacă".

Folcloristul T. Bălășel publică în Arhivele Olteniei din 1940 o oratie de nuntă găsită pe o carte din secolul al XVIII-lea în satul Olteanca din județul Vîlcea.

Un larg ecou îl au mai ales „Cîntecele de stea". În „Catavasierul" tipărit în 1747 sînt menționate asemenea piese folclorice. Interesantă ni se pare însă concepția pe care o au realizatorii lucrării în alegerea materialului, insistînd asupra autenticității acestor creații populare. „Cititorule de vei ceti și cu poetice vei socoti și nu vor veni la număr bine să știți că noi precum le-am găsit așa le-am tipărit...".

Mineele — adevărată enciclopedie a secolului al XVIII-lea reușesc ca în prezentarea lunilor anului să recurgă la deschiderea unor tradiții care datează încă din timpul romanilor. În februarie „făcea jărtve"

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

şi „aceste jartve şi curăţenii" se numesc „februa", şi de aceia numiia această lună februarie".

Pravila de la Govora avea să desconsidere însă valoarea lăutarilor, aceşti mesageri ai cîntecului popular, aşezîndu-i pe ultima treaptă a ierarhiei sociale: „Nici alăutariul care zice cu vioara şi alătura pre la tîrguri şi pre la sboruri şi pre la nunte, nu poate să ia fată de om bun sau de boieriu, că unii ca aceia sînt batjocura oamenilor".

„Erotocritul" cea mai frumoasă poemă a cărei primă traducere datează din anii 1770—1780 va fi prelucrată şi tipărită în 1837 în Sibiu de către Anton Pann. După cum menţionează N. Cartojan unele cîntece din această lucrare au o mare circulaţie, fiind întîlnite şi în satele judeţului Vîlcea. „Cîteva cîntece în traducerea lui Anton Pann, însoţite de melodie au fost purtate de lăutarii vremii în lumea satelor pînă în Vîlcea, de unde au fost culese prin anii 1884 şi introduse în colecţia lui G. Dem. Teodorescu"(3).

În această perioadă sînt copiate mai multe cărţi populare. Deci putem spune că ele au avut o largă circulaţie şi pe meleagurile vîlcene. Astfel la Hurezu în 1700 se redactează cartea Varlaam şi Ioasaf. Încă două exemplare ale acesteia vor apare la Rîmnic (1784) şi Bistriţa (1766).

Ioachim Bărbătescu copiază la Bistriţa în 1766 Istoria Trodei. Cu privire la locul realizării acestei lucrări sînt unele discuţii. Nicolae Cartojan, cît şi Istoria literaturii române vol. I din 1964 menţionează Bărbăteşti de Vîlcea şi Gorj. Noi înclinăm să credem că este cel de Vîlcea şi pentru aceasta avem următoarele argumente: Grămăticul amintit şi-a desfăşurat activitatea la Bistriţa. După cum bine se cunoaşte aici a realizat şi alte lucrări. De asemenea, într-un manuscris se menţionează că el a contribuit la înnoirea acoperişului de la mănăstirea Bistriţa: „cu taleri 30 şi u dăruit şi aceasta carte sfintei mănăstiri; mai dăruind şi alta care se numeşte Cheita florilor pentru a sa pomenire"(4).

În 1780 (la Rîmnic) Grigore Rîmniceanu va realiza o copie a cărţii „Floarea darurilor" care începînd încă din sec. al XVI-lea a avut o largă circulaţie în ţara noastră. Aceasta va mai fi tipărită la Braşov în 1807 şi 1808 iar la Sibiu în 1834.

Halima rămîne însă una dintre cele mai frumoase colecţii de poveşti care a circulat la noi începînd cu sec. al XVIII-lea. Este „tălmăcită şi scrisă cu a sa cheltuială" în 1783 de către Rafael — egumenul Hurezului. Este reeditată de numeroase ori. (I. Barac — 1836, E. Gîrleanu — 1908, L. Rebreanu etc.).

În sec. al XVII—XVIII-lea cărţile populare s-au bucurat de o mare circulaţie în ţările române, constituind lectura cea mai atractivă a vremii. Înlăturînd vălul religios acestea reuşesc ca prin intermediul unor elemente îmbrăcate în haina fantasticului să aibe succes deosebit, să pătrundă tot mai mult în circuitul creaţiilor folclorice. Cărţile populare ca şi întreaga noastră zestre a literaturii vechi au constituit modele

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

minunate pentru scriitori, prețuindu-le bogăția de imagini, ca și frumusețea limbii în care au fost redactate.

Marele poet Mihail Eminescu era un admirator al textelor și manuscriselor vechi. Vorbind despre Eminescu — M. Gaster, care l-a cunoscut personal menționa : „El care stătea întotdeauna ca și cum ar fi visînd și urma cu ochii gînditori... vorbind alene cum îi era obiceiul îmi spunea : «Hai să vedem ce scrie». După ce începeam să citesc el ce parcă își venea din nou în fire și asculta cu un viu interes. Cînd îi plăcea vreo frază, îmi spunea : «Ia mai citește odată că tare îmi place !» sau «ști că zice bine !» Și din cînd în cînd lua o fițuică de pe masă și copia sau o frază, sau un cuvînt care-i plăce mai mult".

1 — I. C. Chițimia, **Folclorul în substratul literaturii române vechi în Temelii folclorice și orizont europeu în literatura română**, Ed. Acad. R.S.R., București, 1971, p. 15.

2 — Vezi C. Erbiceanu, **Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Rîmniceanu**, București, 1900, p. 13.

3 — N. Cartojan, **Cărțile populare în literatura română**, București, 1938, p. 356.

4 — Vezi Al. Duțu, **Cărțile de înțelepciune în cultura română**, Ed. Acad. R.S.R., București, 1972.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro